

USKALLATKO KOSKEA MUN KIELEEN!

Kaisumaija Puttonen

Opinnäytetyö
Joulukuu 2009

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaali- ja terveysala

Tekijä(t) PUTTONEN, Kaisumaija	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 14.12.2009
	Sivumäärä 35	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus (-) saakka	Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi USKALLATKO KOSKEA MUN KIELEEN!		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma, erityiskasvatuksen ja vammaistyön suuntautumisvaihtoehto		
Työn ohjaaja(t) KOSKIMIES, Helena, RÖNKÄ Johanna		
Toimeksiantaja(t) Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskus, Suomen kuurosokeat ry		
Tiivistelmä <p>Uskallatko koskea mun kieleen! käsittelee kuulonäkövammaisen naisen kommunikaatiota. Työ koostuu Uskallatko koskea mun kieleen! -kommunikaatio-dvd:stä sekä teoriaosasta, mikä käsittelee kuulonäkövammaisen aiheuttamia haasteita kommunikaatiolle ja mahdollisuuksia näiden haasteiden kompensointiin.</p> <p>Kuulonäkövamma tarkoittaa molempien kaukoistien, kuulo- ja näköistien yhtäaikaista vaikeaa vammaa. Kaukoistien yhdistelmä vamma luo haasteita sekä kuulonäkövammaisen henkilön elämän jokaiselle osa-alueelle, että ympäristölle ja yhteisölle jossa henkilö elää. Mikäli kuulonäkövammaisen aiheuttamia haasteita ei pystytä kompensoimaan erilaisilla tukikeinoilla, kuulonäkövammaisen henkilö on vaarassa eristyä täysin omasta yhteisöstään ja arkipäivän elämästä.</p> <p>Kuulonäkövammaisen kommunikaatiolle tuomia haasteita voidaan kompensoida taktiillisuudella. Taktiillisuudella tarkoitetaan kommunikaation tuomista ihmisen taktiiliväylälle eli kosketukseen sekä tunto- ja liikeaisteille. Taktiilikommunikaatiolla tuetaan kommunikaation kokonaisuutta tuomalla viestejä kuulonäkövammaisen henkilön keholle. Heikon näön ja/tai kuulon varassa vuorovaikutuksessa oleminen sekä kommunikoiminen on erittäin raskasta. Taktiilituki kommunikaatiossa tarjoaa kuulonäkövammaiselle henkilölle mahdollisuuden sujuvaan ja tasa-arvoiseen kommunikaatioon.</p> <p>Uskallatko koskea mun kieleen! -dvd:lle on koottu esimerkkejä kuulonäkövammaisen naisen kommunikaation taktiillisuuden erilaisista osa-alueista. Dvd konkretisoi taktiillisuutta käytännössä samalla rohkaisten naisen lähiverkostoa tuomaan taktiillisuutta omiin ja yhteisiin kommunikointitottumuksiin.</p>		
Avainsanat (asiasanat) kuulonäkövamma, kuurosokeus, taktiilikommunikaatio, taktiillisuus		
Muut tiedot Työhön kuuluu kommunikaatio dvd: Uskallatko koskea mun kieleen!		

Author(s) PUTTONEN, Kaisumaija	Type of publication Bachelor´s Thesis	Date 14.12.2009
	Pages 35	Language Finnish
	Confidential (-) Until	Permission for web publication (X)
Title DO YOU HAVE THE COURAGE TO TOUCH MY LANGUAGE!		
Degree Programme Degree Programme in Social Services, Programme alternative in Special Education and Disability Work		
Tutor(s) KOSKIMIES, Helena, RÖNKÄ Johanna		
Assigned by Rehabilitation Center for the Deaf-blind, The Finnish Deaf-blind Association		
Abstract <p>‘Do you have the courage to touch my language!’ deals with the communication of a deaf-blind woman. The thesis consists of a ‘Do you have the courage to touch my language!’ communication dvd and its theoretical background, which deals with the communicational challenges presented by deaf-blindness and the opportunities for meeting these challenges.</p> <p>Deaf-blindness is defined as being a simultaneous severe visual and hearing impairment. It creates challenges in every aspect of a deaf-blind person’s life. Deaf-blindness means that the surrounding environment and community must take actions to face these challenges. Otherwise a deaf-blind person has a serious risk of being dropped out from society.</p> <p>The challenges caused by deaf-blindness can be compensated with tactility. This means that communication is transferred to the person’s tactility zone, that is, to the senses of touching, feeling and movement. Tactile communication is meant to support the entity of communication by bringing messages to a deaf-blind person’s body. Tactility support in communication offers the opportunity for a deaf-blind person to have fluent and equal communication.</p> <p>The communication-dvd is a collection of examples of tactility in a deaf-blind woman’s communication. The dvd shows practical models of tactility in the activities of daily living. The purpose of the examples is to encourage and support the people in the deaf-blind woman’s life to use tactility in their own communication.</p>		
Keywords visual and hearing impairment, deaf-blindness, tactile communication, tactility		
Miscellaneous The thesis contains the ‘Do you have the courage to touch my language!’ communication dvd.		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	2
2 SYNNYNNÄINEN KUULONÄKÖVAMMA.....	4
3 KUULONÄKÖVAMMAISEN HENKILÖN VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKAATIO.....	6
3.1 Aistit ja kommunikaatio.....	7
3.2 Ympäristö ja toiminnallinen näkö ja kuulo.....	10
3.3 Taitava kumppani.....	13
4 KOSKETTAMINEN JA TAKTIILISUUS KOMMUNIKAATIOSSA.....	15
5 USKALLATKO KOSKEA MUN KIELEEN -DVD.....	18
5.1 Tavoite ja tarkoitus.....	18
5.2 Konteksti.....	19
5.3 Videopätkistä kokonaisuudeksi.....	21
5.4 Tuloksena Uskallatko koskea mun kieleen –dvd.....	23
5.5 Dvd täyttämään tarkoitustaan.....	29
6 LOPUKSI.....	31
LÄHTEET:.....	35

1 Johdanto

Henkilö, jolla on vakava-asteinen kuulo- ja näkövamman yhdistelmä, määritellään kuurosokeaksi. Kuurosokeus tuo mukanaan vaikeita haasteita kehitykseen ja toimintaan useimmilla kehityksen osa-alueilla, joista erityisesti kommunikaatioon, tiedonsaantiin ja orientoitumiseen. Haitat molemmissa kaukoasteissa lisäävät tarvetta kanssakäymiseen ja tiedonsaantiin lähiaistien kautta. (Endresen 2009.)

Oikeus kommunikaatioon on ihmisen sosiaalinen perusoikeus. Vammaisuuden sosiaalisen määritelmän mukaan vamma ei ole vain lääketieteellinen käsite, vaan liittyy yksilön ja hänen ympäristönsä välisiin suhteisiin (Vammaisuus 2005). Toimivat ympäristöolosuhteet niin fyysisellä kuin sosiaalisellakin puolella ovat edellytys kuurosokean henkilön mahdollisuudelle oikeasti toimia oman yhteisönsä jäsenenä. Kuurosokean henkilön kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta tärkeimpiä tekijöitä ovat heidän kumppaninsa. (Janssen & Rødbroe 2006, 19,41.)

Kansaneläkelaitos järjestää vaikeavammaisille lääkinnällistä kuntoutusta, jonka tavoitteena on turvata ja parantaa kuntoutujan toiminta- ja työkykyä. Vaikeavammaiseksi katsotaan henkilö, jolle vamma aiheuttaa niin suuren haitan, että hänen on vaikea selviytyä jokapäiväisistä toimista kotona, koulussa, työssä ja muissa elämäntilanteissa ilman laitoshoidoa. Kuurosokeat henkilöt ovat oikeutettuja Kansaneläkelaitoksen myöntämään vaikeavammaisten lääkinnälliseen kuntoutukseen. (Vaikeavammaisten lääkinnällinen kuntoutus 2009.)

Kuurosokea henkilö tarvitsee säännöllistä kuntoutusta kyetäkseen olemaan aktiivinen osallinen omassa yhteisössään. Kuntoutuksen avulla voidaan kehittää ja ylläpitää olemassa olevaa tilannetta ja sopeutua muutoksiin. Kansanterveyslaitoksen määritelmän mukaan kuntoutuksella tuetaan kuurosokeiden kuntoutujien elämänhallintaa ja vahvistetaan itsenäistä selviytymistä käsitellen

kuurosokeudesta aiheutuvia vuorovaikutukseen, tiedonsaantiin, sosiaalisiin suhteisiin, omatoimisuuteen ja liikkumiseen liittyviä erityistarpeita. Kansanterveyslaki ja erikoissairaanhoidolaki sekä asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta säättävät, mitä kuntoutusta kunnan yleinen terveydenhuolto järjestää. Jos yleinen terveydenhuolto ei tarjoa tarvittavaa kuntoutuspalvelua, palvelu on järjestettävä ulkopaikkakunnalla. (Kelan laitospuolittaisen kuntoutuksen standardi 2008, 234; Korhonen & Yli-Kerttula 2008, 6, 10.)

Suomen kuurosokeat ry tarjoaa kuntoutusta kuurosokeilla henkilöille Tampereen Kuurosokeiden toimintakeskuksessa sekä Jyväskylän Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskuksessa. Yhdistyksen kuntoutuspalveluiden asiakas-kunta koostu koko Suomen alueelta. (Korhonen & Yli-Kerttula 2008, 11.) Olen itse toiminut opintojeni ohella Jyväskylän Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskuksessa kurssikuntouttajana vuoden 2006 alusta lähtien. Kesällä 2008 juuri äitiyslomani alettua, minuun otettiin yhteyttä kuntoutumiskeskukselta ja ehdotettiin opinnäytetyön aiheeksi kommunikaatio dvd:n tekemistä erälle asiakkaalle.

Opinnäytetyöni tavoitteena oli kehittää kuulonäkövammaisen naisen ja hänen lähiverkostonsa välistä kommunikaatiota naisen kommunikaatioon ja toimintakykyyn liittyvien erityistarpeiden pohjalta. Nainen on kuuroutunut varhaislapsuudessaan ja hänen näkökykynsä on heikentynyt iän myötä. Tarkoituksena oli tehdä kommunikaatio-dvd, joka havainnollistaa asiakkaan kommunikaation ja toiminnan tueksi tarvittavaa taktiillisuutta eli kosketuksen sekä tunto- ja liikeistien kautta välitettyjä viestejä ja tukea käytännössä.

Asiakkaan näkökyvyn heiketessä lähiaistien kautta tulevan tuen eli taktiilituen merkitys kasvaa. Uskallatko koskea mun kieleen -dvd sisältää esimerkkejä asiakkaan kommunikaation taktiillisuuden osa-alueista. Naisen kommunikaatioon kuuluva taktiillisuus jaettiin ryhmiin, joihin valikoin kuvastusta materiaalista esimerkkejä havainnollistamaan taktiillisuuden eri osioita käytännön arkitilanteissa. Uskallatko koskea mun kieleen -dvd tuo tietoa asiakkaan tarvitsemasta

taktiilituesta hänen kanssaan toimiville ihmisille, antamalla konkreettisia esimerkkejä ja malleja toimintaan.

2 Synnynnäinen kuulonäkövamma

Kuurosokeus alettiin tunnistaa omaksi vamma ryhmäkseen vasta vuonna 1969, kun silloinen Sokeain Keskusliitto palkkasi kuurosokeiden huoltosihteerin etsimään kuurosokeita henkilöitä näkövammaisten joukosta. Kuurosokeudessa on piirteitä näkö- ja kuulovammaisuudesta sekä kuuroudesta, mutta kaksoisaistivamman yhteisvaikutus tuo kuurosokeuteen huomattavia eroja verrattaessa esimerkiksi henkilöön joka on näkövammaisen. Pohjoismaissa on otettu käyttöön vuonna 1980 yhteinen määritelmä kuurosokeudelle. Määritelmää tarkastettiin ja uusi määritelmä julkaistiin keväällä 2007. Uusi määritelmä pohjautuu WHO:n ICF -luokitukseen (International Classification of Functioning, Disability and Health), jossa kuvataan yksilön toimintakykyä ja toimintarajoitteita suhteessa hänen toimintaympäristöönsä. (Rouvinen 2003, 13 – 16; Saarinen 2008, 25.)

Pohjoismainen määritelmä toteaa, että kuurosokeus on **oma erityinen toimintarajoitteensa**.

Toimintarajoitteena käsite kuurosokeus tarkoittaa, että henkilöllä on sekä näkö- että kuuloaistin toimintaan liittyvästä vajeesta johtuen vaikeuksia toiminnoissa, jotka ovat riippuvaisia näistä aisteista. Kuulemisen ja näkemisen toimintarajoitteiden yhdistelmänä kuurosokeus rajoittaa yksilön toimintaa ja ehkäisee täyttää sosiaalista osallistumista siinä määrin, että yhteiskunnan tulee tarjota niiden mahdollistamiseksi erityispalveluja, ympäristömuutoksia ja/tai tekniikkaa. (Nordic definition of Deafblindness 2007.)

Kuurosokeat jaetaan kahteen pääryhmään vamman synnyn suhteen: kuurosokeutuneet ja syntymästään kuurosokeat. Jako pohjautuu siihen onko henkilö kuurosokeutunut ennen vai jälkeen kielen kehityksen. Noin 18 kuukauden ikään mennessä kuurosokeutuneita kutsutaan syntymästään kuurosokeiksi vaikka kuurosokeus ei varsinaisesti olisi ollut vielä syntyessä. Myöhemmällä iällä kuurosokeutuneet kuuluvat kuurosokeiden ryhmään. (Rouvinen 2003, 13.)

Kuurosokeutuneita on paljon enemmän kuin syntymästään kuurosokeita, mutta tavallista iän myötä mahdollisesti tapahtuvaa kuulo- ja näköaistin rappeutumista tai häviämistä ei kuitenkaan lasketa kuurosokeuteen mukaan. Kuurosokeiden lukumäärästä on tehty muutamia kartoituksia. Pohjoismaissa kuurosokeiden kokonaismääräksi on arvioitu olevan 0,018% väestöstä. (Saarinen 2008, 29.)

Kansainvälisesti arvioituna syntymästään kuulonäkövammaisten määräksi on arvioitu noin 40 henkilöä miljoonaa asukasta kohden. Ryhmän määrää on hankala arvioida vamman harvinaisuudesta sekä arvioinnin vaikeudesta johtuen. Synnynnäinen kuulonäkövamma voi helposti jäädä havaitsematta tai se saattaa piiloutua lapsen monivammaisuuden taustalle. (Janssen & Rødbroe 2006, 24 – 25.)

Yleisesti käytössä on ollut kaksi termiä kuvaamaan tätä laajakirjoista ryhmää: kuurosokeat ja kuulonäkövammaiset. Arjen jokapäiväisessä keskustelussa kuulonäkövamma kuvaa kokonaisvaltaisemmin vamman ja vamma ryhmän moninaisuutta, mutta termejä käytetään useissa yhteyksissä rinnakkain. Ne ovat kuitenkin alkaneet jakautua siten, että kuurosokeista puhuttaessa tarkoitetaan kuurosokeutuneiden ryhmää, kun taas kuulonäkövammasta puhuttaessa tarkoitetaan syntymästään kuurosokeita henkilöitä. (Rouvinen 2003, 13 – 14.)

Synnyynnäisen kuulonäkövamman luonne ja vaikutukset yksilön elämään vaihtelevat suuresti riippuen vamman syntyästä. Tässä tapauksessa kaksoisaistivamma on läsnä jo syntyessä ja siksi vaikuttaa lapsen kaikkiin kehityksen osa-alueisiin. Kaksoisaistivamma vaikuttaa suhteiden luomiseen, emotionaaliseen turvallisuuteen, kommunikaatioon, kognitioon, käsitteiden syntymiseen, motoriseen kehitykseen, minätietoisuuteen, riippumattomuuteen sekä sosialisointiin vaikeuttaen samalla persoonallista kehitystä ja perheen/yhteisön elämää. (Saarinen 2008, 27.)

Synnyynnäisen kuulonäkövamman suurin etiologinen tekijä on Rubeola-oireyhtymä, jonka aiheuttaja on äidin raskausaikana sairastama vihurirokko. Muita keskeisiä tekijöitä ovat mm. ennenaikainen synnytys, Downin syndrooma, aivokalvontulehdus sekä perinnöllisistä tekijöistä CHARGE-oireyhtymä. (Saarinen 2008, 29-30.)

Diagnosointiin ei tällä hetkellä ole käytettävissä mitään täsmällistä menettelyä synnyynnäisen kuulonäkövamman toteamiseksi tai epäilemiseksi. Vamman lopullinen tunnistaminen voidaan tehdä vasta yksilöllisessä ja diagnosoivassa kuntoutuksessa ja ohjauksessa. Silloin analysoitavana ovat henkilön vuorovaikutussuhteet ympäristöönsä ja suoriutuminen erilaisissa tilanteissa ja olosuhteissa pelkän näkö- ja kuuloaistin testaamisen sijaan. Kuurosokeita ihmisiä yhdistävä tekijä on kaukoistien vakava-asteinen yhdistelmävamman, mikä luo haasteita elämän kaikkiin tilanteisiin. Kaikilla muilla alueilla kuurosokeat henkilöt ovat persoonallisia yksilöitä. (Janssen & Rødbroe 2006, 8.)

3 Kuulonäkövämmäisen henkilön vuorovaikutus ja kommunikaatio

3.1 Aistit ja kommunikaatio

Kun ihminen jakaa toisen ihmisen kanssa havaintoja, ajatuksia tai tunteita, hän kommunikoi. Kommunikaatio ei välttämättä tarvitse varsinaista kieltä, mutta kieli on kuitenkin kommunikaation tehokkain muoto. Kieltä tulee pyrkiä muokkaamaan ja täydentämään tilanteen ja keskustelukumppanin mukaan. Tärkeintä kommunikaatiossa on, että se edellyttää vähintään kahden ihmisen läsnäolon, jotka ovat kontaktissa eli reagoivat toisiinsa. (Rødbroe & Suosalmi 2003, 12.)

Vastasyntyneen vauvan aistit eivät ole vielä syntyessä täysin kehittyneet, vaan ne kehittyvät suhteessa vauvan kokemusvarastoon ja tarpeeseen kokemusvaraston kartuttamiseen. Ihmisen kommunikointi ja itseilmaisuus alkavat heti ihmisen syntyessä tyytyväisyyden tai tyytymättömyyden ilmaisemisella. Ihmisen on saatava aistikokemuksia omalta keholtaan oppiakseen tunnistamaan aistihavaintoja ja ilmaisemaan itseään. Aistien toiminnan kautta ihminen alkaa saada käsitystä häntä ympäröivästä maailmasta. (Saar 2000, 5 – 6.)

Aistit ovat välttämättömiä jo pelkän vuorovaikutuksen syntymiselle, mutta myös tiedonsaannille ja oppimiselle. Ilman aistitoimintaa ihmisellä ei olisi ajattelua. Usein vielä puhutaan ihmisen viidestä aistista, mutta todellisuudessa niitä on enemmän. Näkö-, kuulo-, tunto-, haju- ja makuaistien lisäksi ihminen aistii kipua, painetta ja lämpöä. Ihmisellä on myös syvätuntoaisteja, jotka aistivat liikettä, tasapainoa ja asentotuntoa. Ihmisen aisteja jaetaan kolmeen ryhmään niiden toimintaperiaatteiden mukaisesti: kaukoaistit, lähiaistit sekä keholliset aistit. Kaukoaisteihin kuuluvat kuulo-, näkö- sekä hajuaisti. Lähiaisteja ovat puolestaan tunto- ja makuaistit. Kehollisista tuntemuksista kertovat muut

aistit kuuluvat keholliseen ryhmään. Kuulonäkövammaisten kommunikaatiosta puhuttaessa tässä yhteydessä lähiaisteilla kuvataan niitä kaikkia aisteja, joilla ihminen pystyy kokemaan aistituntemuksia suoraan omalta keholtaan. (Aistien merkitys vuorovaikutuksessa 2009; Saar 2000, 5.)

Erilaiset aistihavainnot alkavat tuottaa ihmiselle uusia elämyksiä ja kokemuksia. Havaintoa verrataan aiempaan kokemusvarastoon ja muiden aistien tuottamiin havaintoihin. Vasta kun havainto pystytään yhdistämään johonkin kokemukseen, ihminen kykenee käsittelemään aistihavainnon tuottamaa tietoa. Aistihavaintoja käsitellään ihmisen tuntoaivokuorella. Tämä alue on syntymästään kuulonäkövammaisella henkilöllä moninkertainen verrattuna kuulevaan tai näkevään henkilöön. Toimivien aistien aivoalueet voivat vallata aluetta toimimattomien aistien alueilta ja syventää samalla toimivien aistien käyttömahdollisuuksia. Jotta jäljellä olevia aisteja pystytään käyttämään tehokkaasti ja kehittämään niitä, tulee henkilöllä olla mahdollisuus kokea erilaisia aistimuksia, jotka ovat sopusuhteessa hänen kokemusvarastoonsa nähden eli valmiu-
teen kohdata uutta. (Saar 2000,5 – 6 & 8 – 9.)

Ihmisen menettäessä jonkin aisteistaan tai aistijärjestelmän vaurioituessa, aivoihin saapuvaa informaatiota käsittelevät hermosolut eivät välttämättä surkastu. Ärsykyttä saadessaan nämä hermosolut voivat siirtyä käsittelemään muuta informaatiota, eli aivot kykenevät mukautumaan hyvinkin erilaisiin olosuhteisiin. Esimerkiksi näköaistin ärsykkeiden vähentyessä tai lakatessa, sen alueen hermosolut voivat siirtyä toimimaan kuuloaistin puolelle tehostaen sen toimintaa ja näin henkilö kykenee osittain korvaamaan puuttuvaa näköaistiaan tehostuneemmalla kuuloaistilla. Kun kyseessä on täydellinen tai osittainen molempien kaukoaistienvajaus, on erittäin tärkeää että henkilöä osataan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tukea ja ohjata harjaannuttamaan muiden aistien käyttöä. Muiden aistien käyttäminen muotoutuu väyläksi kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa. Kuulonäkövammaisten kohdalla erityisesti tuntoaistin harjoittaminen nousee tärkeäksi, koska kuulonäkövammaisten kommunikointi pohjautuu tuntoaistiin ja koskettamiseen. Sormet toimivat kuu-

lonäkövammaisen ihmisen silminä. (Rouvinen 2003, 16-17.)

Kuulonäkövammaisten henkilöiden tapa tutkia ympäristöään ja hankkia tietoa, sekä ilmaista itseään ovat hyvin erilaisia, kuin henkilön jolla ei ole tällaista toimintarajoitetta. Tästä syystä onkin vaarana, että näitä erilaisia ilmaisuja pidetään merkityksettöminä ja poikkeavina, eikä tapana ilmaista itseään ja käsittää maailmaa. Kuulonäkövamma aiheuttama kehityksen este voi johtaa emotionaalisiin ja sosiaalisiin häiriöihin ja näin käydessä itse toimintarajoitetta ei enää välttämättä huomata eikä ymmärretä. Kuulonäkövamma seurauksia saatetaan usein tulkita sosiaalisiksi häiriöiksi tai jopa autistisiksi piirteiksi. (Janssen & Rødbroe 2006, 11 – 12.)

Kaukostaisten yhdistelmä vamma luo aina erityisiä haasteita kommunikaatiolle, erityisesti tehden kommunikaatiotilanteista usein raskaita. Kuulonäkövammaiset henkilöt tarvitsevat paljon taukoja ollessaan vuorovaikutuksessa, jotta he pystyvät vastaanottamaan, havaitsemaan ja pohtimaan saamaansa tietoa. Prosessointi vaatii oman aikansa. Tarve useisiin taukoihin saattaa antaa kumppanille vaikutelman, että kuulonäkövammaisen henkilö ei ole kiinnostunut tilanteesta tai asiasta. (Janssen & Rødbroe 2006, 12.)

Kuulonäkövammaisten ihmisten kommunikaatiokokonaisuuksia on yhtä paljon kuin kuulonäkövammaisia ihmisiä. Kuulonäkövammaisten käyttämät kommunikaatiotavat yhdistävät eri tavoin paloja puhutusta kielestä ja viittomakielestä. Paras menetelmä tai tapa muotoutuu monien tekijöiden kautta. Vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi: henkilön aistivammojen aste, vammautumisen ajankohta, kielitaito ja mahdolliset muut fyysiset vammat. Jokaisen kuulonäkövammaisen henkilön kohdalla onkin tärkeää muistaa kommunikointikäytänteiden yksilöllisyys. Tärkein ominaisuus kommunikaation löytämiseen ja kehittämiseen on, että kommunikaatiomenetelmät ovat sellaisia joilla kuulonäkövammaisen henkilö pystyy itse sekä ymmärtämään että tuottamaan informaatiota (Mesch 2004, 19 – 20).

Näkö- ja kuuloaistit ovat tärkeimmät aistit ympäristöstä saatavan tiedon hankinnassa. Kaukokaistien osuus on ratkaiseva myös kommunikaatiokehityksessä. Kun molemmissa kaukokaisteissa on puutteita, on kommunikaatiotapoja ja tilanteita täydennettävä muiden aistien kautta tapahtuvalla kontaktilla. Tärkeintä ei ole se millaisia kommunikatiiviset toiminnot ovat, vaan se että niitä on. (Rødbroe & Suosalmi 2003, 16.)

Vuorovaikutusta ja kommunikaatiota kuulonäkövammaisen henkilön kanssa on kuvattu termillä kehojen keskustelu. Prosessi voi olla sanaton, jossa ihmiset voivat ymmärtää toisiaan ilman muodollista kieltä. (Janssen & Rødbroe 2007, 5.)

3.2 Ympäristö ja toiminnallinen näkö ja kuulo

Kuulonäkövamma tuo mukanaan tarpeen vaativiin ympäristöjärjestelyihin, jotta kommunikoinnin kehittymistä ja ylläpitoa koskeviin kysymyksiin kyetään vastaamaan (Janssen & Rødbroe 2006, 11).

Näkevien ja kuulevien lasten oppimisesta suurin osa tapahtuu sattumalta tarkkaillessaan ympärillään toimivia ihmisiä ja osallistamalla arkisiin tilanteisiin. Ihminen pyrkii luonnostaan tarkkailemaan ympäristössään tapahtuvaa toimintaa, kommunikointia ja sosiaalista vuorovaikutusta. Tällaiset kokemukset ovat mahdollisia kuulonäkövammaisille henkilöille vain siinä määrin, kun heidän kumppaninsa ovat tehneet sosiaalisen ja fyysisen ympäristön heille esteettömäksi. (Janssen & Rødbroe 2006, 11)

Fyysisen ympäristön tulee olla sellainen, että erilaiset aistiärsykkeet eivät haittaa vuorovaikutusta, mutta että niitä toisaalta on riittävästi pitämään ihmisten vireyttä yllä silloinkin, kun he eivät ole aktiivisesti vuorovaikutuksessa keskenään. Launonen (2007, 146 – 147.) käsittelee fyysisen ympäristön esteettömyyttä äänimaailman, visuaalisen ympäristön, akustiikan sekä viestinnän apuvälineiden kautta. Ihmisten tarpeet suhteessa näihin alueisiin ovat hyvin

erilaisia. Ympäristön muokkaustarpeet voivat olla toisistaan hyvin erilaisia, jolloin yksilölliset tarpeet tulisi saada sovitetuiksi yhteen. Kun yksilölliset tarpeet saadaan soviteltua yhteen, yhteisö voi toimia tasa-arvoisena fyysisessä ympäristössään. (Launonen 2007, 146.)

Toimivat ympäristöolosuhteet ovat edellytys kuulonäkövammaisen mahdollisuudelle oikeasti osallistua oman yhteisönsä jäsenenä. Toimimaton ympäristö voi mitätöidä olemassa olevat apu- tai tukikeinot, joita kommunikaation tueksi on järjestetty. Kuulonäkövammaisella tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa itse ympäristöolosuhteisiinsa sisältäen sekä fyysisen että sosiaalisen ympäristön. Mikäli riittäviä vuorovaikutusmahdollisuuksia ei ole, olemassa olevien näön ja kuulon toiminnallinen käyttö voi kärsiä entisestään. (Andersen & Rødbroe 2004, 12,16.)

Kuulon ja näön jäänteitä, joita kuulonäkövammaisen pystyy hyödyntämään toiminnassaan, kutsutaan toiminnalliseksi kuuloksi ja näöksi. Toiminnallisuus terminä kuvaa sitä tekijää, että kuulon tai näön olemassa oleminen ei itsessään takaa sitä, että kuulonäkövammaisen kykenee hyödyntämään aistijäänteitään. Mahdollisuuteen hyödyntää aisteja toiminnassa vaikuttavat useat tekijät. Kuulemisen kannalta keskeisiä vaikuttavia tekijöitä ovat: *ympäristön äänet ja mahdollinen melu, ihmisten puhetapa ja heidän etäisyys, tilanteiden tai toiminnan luonne, laitteiden toimivuus ja laadukkuus sekä fyysinen jaksaminen ja keskittymiskyky.* (Lahtinen 2006, 196.)

Usein kuuleminen edellyttää myös "arvailua" tai huulilta lukua, jolloin toimiva valaistus on tärkeässä asemassa myös kuulemisen kannalta. Jo pieni muutos ympäristössä tai olosuhteissa voi vaikeuttaa käytössä olevaa kommunikointitapaa, jolloin kommunikaatiota on yritettävä muuttaa tai tilanne täytyy keskeyttää. (Lahtinen 2006, 196 – 197.)

Mahdollisimman hyvien kuulemisen olosuhteiden kannalta tärkeintä on kiinnittää huomiota taustameluun. Kuulonäkövammaisen henkilön kanssa kommuni-

koitaessa tila tulisi pyrkiä järjestämään mahdollisimman häiriöttömäksi. Häiritsevää taustamelua aiheuttavat esimerkiksi ihmiset, koneet, ulkona liikuttaessa tuuli sekä akustiikan aiheuttama kaiku (esimerkiksi käytävissä). Tällaiset haitat tulisi aina pyrkiä minimoimaan. (Raanes 2001, 8.)

Näkemiseen liittyy myös useita vaikuttavia tekijöitä riippuen siitä mitä pitäisi nähdä ja missä, mutta useimmiten suurimmassa osassa näkemisen mahdollistajaksi on *tasainen, hyvä, riittävä ja häikäisemätön valaistus*. Valaistukseen tulisi aina kiinnittää huomiota sekä ennen kommunikaatiotilannetta jos se on mahdollista, että tilanteen edetessä. Jotta yksityiskohtia voidaan havaita heikommallakin näöllä, on valaistuksen oltava hyvä. Varsinkin julkisten tilojen valaistukseen voi olla hankalaa vaikuttaa, mutta niihinkin on aina mahdollista lisätä siirrettäviä tehostevaloja. Epäsuoravalistus toimii yleensä parhaiten, koska usein näkövamma herkistää silmät häikäistymisen suhteen. Ikkunasta tuleva valo, kovista vaaleista pinnoista heijastuva valo, sekä ulkona liikuttaessa auringonvalo voivat hankaloittaa näkemistä huomattavasti. Siksi kuulonäkövammaisen ja hänen kumppaninsa on tärkeää pohtia aina tilannekohtaisesti heidän keskinäinen asettautuminen suhteessa olemassa olevaan tilaan. (Raanes 2001, 9 – 10.)

Vaihtuvat valaistus- tai häikäistymisolosuhteet voivat myös vaatia kuulonäkövammaiselta aikaa sopeutua. Esimerkiksi tultaessa ulkotilasta sisätilaan, voi sisätila valaistuksesta huolimatta näyttäytyä kuulonäkövammaisen silmin hyvin hämäränä ja utuisena. Näissä tilanteissa on erityisen tärkeää antaa kuulonäkövammaiselle hänen tarvitsemansa aika muuttuneisiin olosuhteisiin sopeutumiseen, ennen kuin esimerkiksi keskustelua tai liikkumista vieraassa tilassa voidaan jatkaa. (Raanes 2001, 10.)

Kuulonäkövammaisella henkilöllä voi olla käytössään useita erilaisia kommunikaatiomenetelmiä. Vaihtuvat ympäristöolosuhteet tulee aina pohtia sopivan kommunikaatiomenetelmän kautta. Tutussa ja rauhallisessa tilanteessa kommunikaatioon ei välttämättä tarvita suurta tukea, mutta tilanteen muuttuessa jo

pienelläkin tekijällä, voi olla tarpeellista pohtia käytettävää menetelmää. Mikäli kuulonäkövammaisen itse ei lähde muuttamaan kommunikaatioväylää olosuhteiden muututtua, on kumppanin hyvä pyrkiä tarjoamaan vaihtoehtoisia väyläehtoja. (Raanes 2001, 14.)

Ympäristön yleisesti tulisi rakentua tukemaan asiakkaan olemassa olevia aisteja ja tapoja käyttää niitä. Kokonaisuudessaan aistijärjestelmä on hyvin monimutkainen. Kuulonäkövammaisen henkilön on itse hallittava olemassa olevien aistien käyttöään. Vaihtuvat tilanteet ja ympäristöt voivat tuoda suuria haasteita opittujen toimintamallien soveltamiseen. Etukäteen onkin mahdotonta täysin ennakoida niitä tapoja, joilla kuulonäkövammaisen henkilö tulee käyttämään aistejaan uudenaikaisessa tilanteessa. Kommunikaatitilanteissa kumppanien tulee pyrkiä järjestämään ympäristöolosuhteiltaan ennalta ajatellen parhaaksi mahdolliseksi. (Andersen & Rødbroe 2004, 38.)

3.3 Taitava kumppani

Silloin, kun vuorovaikutus- ja kommunikaatitilanteessa toisen osapuolen keinot ilmaista itseään ja mahdollisuudet ottaa osaa ja tehdä aloitteita ovat vähäisemmät, hänen kumppaninsa tehtävänä on ottaa suurempi vastuu tilanteen etenemisestä. Kun kumppani ottaa tämän vastuun, on erittäin tärkeää muistaa tilanteen edetessä tarkkailla tasa-arvoisuuden säilymistä. (Osaava kumppani 2007.)

Kumppani saattaa helposti tiedostamattaankin ottaa liian ohjaavan ja opettavan roolin tilanteessa pyrkimällä helpottamaan parinsa osallistumista kysymällä paljon ja ottamalla aloitteet itselleen. Näin ollen parin tehtäväksi jää vain vastaaminen ja myötäileminen, jolloin tilanne ei enää ole tasa-arvoinen. Kumppanin on osattava antaa parilleen aikaa, tilaa ja tukea hänen omien mielipiteiden ja aloitteiden esiin tuomiseen. Kumppanin taidot ja mukautumiskyky ovat edellytys vuorovaikutuksen ja kommunikaation onnistumiselle. (Osaava kumppani 2007.)

Osaava kumppani on uuden oppimisen ja kehityksen tukirakenne. Parhaimmin yhteyden toiseen ihmiseen saa tekemällä asioita, jotka kiinnostavat häntä eniten. (Osaava kumppani 2007.) Kielen ja kommunikaation kehityksen kannalta erityisen tärkeitä ovat sellaiset tilanteet, joissa kaksi ihmistä jakaa yhteisen huomion kohteen (Launonen 2007, 42).

Vuorovaikutusta tai kommunikaatiota ei ole ilman kontaktia, jolloin kontaktin saavuttaminen on ensimmäinen askel. Kontaktin saavutettua kumppanin on kuitenkin tärkeää havainnoida pariaan läpi tilanteen. Havainnoimalla kumppani voi löytää jakamisen kohteita, jotka houkuttelevat ja motivoivat paria jatkamaan tai ylläpitämään vuorovaikutustilannetta. Ihminen oppii tehokkaimmin sellaisissa tilanteissa, joiden toiminta kiinnostaa häntä henkilökohtaisesti (Launonen 2007, 43). Vuorovaikutustilannetta ei koskaan kuitenkaan voida täysin ennalta suunnitella, siksi hyvältä kumppanilta vaaditaan uskallusta heittäytyä mukaan tilanteeseen. (Osaava kumppani 2007.)

Kuulonäkövammaisen henkilön kumppanit ovat tärkein tekijä heidän kehitykselleen ja hyvinvoinnilleen. Kaikki ihmiset kehittyvät suhteessa muiden ihmisten kanssa. Kuulonäkövammaisen henkilö tarvitsee ympärilleen kumppaneita, jotka ovat halukkaita olemaan vuorovaikutuksessa hänen kanssaan, hänen ehdoillaan ja osaavat toimia näin. (Janssen & Rødbroe 2006, 19,41.)

Kumppanien vuorovaikutustaidoilla on ratkaiseva merkitys vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta. Arjen vuorovaikutustaitoja kumppani voi oppia havainnoimaan ja muokkaamaan juuri omassa arjessaan. Oman käyttäytymisen havainnointi voi kuitenkin olla hankalaa vuorovaikutustilanteissa, joissa kumppanin on keskitettävä huomionsa tiiviisti kuulonäkövammaisen käyttäytymiseen ja sen tulkitsemiseen. Taitava kumppani on valmis havainnoimaan omaa toimintaansa ja pyrkimään omien vuorovaikutustaitojen kehittymiseen. Kun tilan-

netta on hankala havainnoida, tehokas työväline on tilanteiden videointi. Videoituun tilanteeseen voi palata jälkeenpäin, jolloin sekä omaa että kuulonäkövammaisen toimintaa on helpompi havainnoida tarkemmin. (Launonen 2007, 140 – 141.)

On kuitenkin tärkeää ettei kumppani etsi toiminnastaan pelkkiä virheitä, joita muuttaa, vaan löytää avoimin mielin myös omia vahvuuksiaan. Vahvuuksien havaitseminen ja analysointi on tärkeämpää kuin heikkouksien ja virheiden etsiminen. Kun kumppani muuttaa toimintaansa havaitsemiensa virheiden pohjalta, saattaa hän samalla painaa vahvuusalueitaan sivuun, mikäli niitä ei erikseen ole havaittu ja tunnistettu. Molempien osapuolten vahvuuksien hyväksi käyttäminen johtaa todennäköisimmin vuorovaikutuksen myönteiseen kehitykseen. (Launonen 2007, 141.)

Aina ollessamme yhdessä kuulonäkövammaisen henkilön kanssa meidän on mietittävä, mitä hänen panoksensa voi tarkoittaa ja miten me voimme reagoida siihen ja pyrkiä laajentamaan sitä. Kumppanin tulee tarkkailla tilanteen luonnetta ja kehitystä ja tarpeen mukaan muutettava tai harkittava asioita, joita kumppani on ennalta suunnitellut. (Janssen & Rødbroe 2006, 41.)

Vaikeavammaisilla ihmisillä on lähiyhteisöjä ja vuorovaikutuskumppaneita elämänsä aikana yleensä huomattavasti vähemmän kuin muilla ihmisillä. Vaikeavammaisen on vaikeampaa jäsentää ympäristöään ja vaihtuvia ihmisiä sekä vuorovaikutustapoja. Siksi lähiyhteisöjen tai vuorovaikutuskumppaneiden vähyys ei välttämättä ole huono asia. Elämän laatu riippuu voimakkaasti siitä, kuinka lähi-ihmiset pystyvät ottamaan heidät vuorovaikutuksen kautta yhteisönsä täysivaltaisiksi jäseniksi. (Launonen 2007, 138.)

Jotta yhteisö voisi toimia jäsenilleen hyvänä ja kannustavana vuorovaikutusympäristönä, lähi-ihmisten on hyvä pitää yhteisön viestintää pysyvänä ja keskeisenä kehittämiskohteena. Mahdollisuus ajatusten ja tarpeiden jakamiseen on yksi edellytys osallisuudelle. Kun kumppani pyrkii toimimaan avoimin

mielin parhaansa mukaan, on hän taitava kumppani. (Osaava kumppani 2007.)

4 Koskettaminen ja taktilisuus kommunikaatiossa

Kosketusta ja eleitä on todennäköisesti käytetty kielen asemassa jo paljon ennen ensimmäistä puhuttua kieltä. Kosketuksen merkitys on myös kuulonäkövammaisen henkilön kommunikaatiossa erittäin suuri. Koskettaminen edellyttää kahden ihmisen fyysistä kontaktia, joka tapahtuu joko ihon tai vaatteiden välityksellä. (Koskinen 2000, 42.)

Kosketus kommunikaatiossa on riippumaton tuki ja/tai menetelmä. Liikkeen tai kosketuksen aistiminen ei ole sidoksissa ympäristön meluun tai huonoon valaistukseen. Kosketusta jaetaan passiiviseen ja aktiiviseen koskettamiseen. Kun henkilöä kosketaan, on kyseessä passiivinen koskettaminen ja kun henkilö itse hankkii tietoa tutkimalla, on kyseessä aktiivinen koskettaminen. Kuulonäkövammaisen henkilön kanssa kommunikoidessa kumppanin tulisi pyrkiä varmistamaan, että kommunikaatiotilanteessa kuulonäkövammaisella on mahdollisuus sekä aktiiviseen että passiiviseen koskettamiseen. (Lahtinen 2008, 28 – 29.) Kulttuurisidonnaisuudella on suuri vaikutus koskettamiseen. Esimerkiksi suomalaisessa kulttuurissa kosketus rajoittuu useimmiten perheen ja ystävien välisiin suhteisiin. Yleisesti neutraaleina ja hyväksyttävänä kosketusalueina on pidetty käsiä, käsivarsia, kädenselkää ja hartioita. (Koskinen 2000, 43.)

Koskettaminen on taktilikommunikaation ydin. Sana taktili, on yhteydessä kosketusaistiin ja kosketuksella saatuun tietoon, taktuaali on aistihavainnon aiheuttaja. Taktili on kosketusta ja kosketukseen liittyvää aistihavaintoa, joka

korostaa vastaanottavaa sensorikkaa. Ensisijaisesti taktili määritellään passiiviseksi kosketukseksi. (Lahtinen 2008, 31.)

Taktiilisti kommunikoivaksi voidaan katsoa ihmistä, joka käyttää kielellisen ja sitä täydentävän tiedon vastaanotossa tuntoaistiin perustuvia menetelmiä. Taktiilia viittomista otetaan vastaan tunto- ja liikeaistimusten kautta eli taktiiliskineettisesti. Käytettävä kieli voi olla henkilön äidinkieli, äidinkielen asemassa oleva ensikieli tai aikuisiällä opeteltu ja käyttöön otettu kieli. Taktiilisti kommunikoidessa voi käytössä olla myös kaksi kieltä samanaikaisesti jos esimerkiksi vastaanottamiseen käytetään viitottua kieltä ja tuottamiseen puhuttua. (Kovanen & Lahtinen 2006, 7.)

Taktiilikommunikaatiossa käsi tai muu kehonosa hahmottaa kieltä tunto- ja liikeaistimusten välityksellä. Useimmiten taktiilikommunikaation rinnalla käytetään mahdollisesti olemassa olevia näön ja/tai kuulon jäänteitä. Näin ollen kommunikaatiosta ja ymmärtämisestä muodostuu aistien yhteistoiminnan tulos. Esimerkiksi liikeratoja hahmotetaan tuntoaistin kautta, kun yhtä aikaa näköaistia käytetään ilmeiden tai viittomien tulkitsemiseen. (Kovanen & Lahtinen 2006, 11-12.)

Taktiilivastaanotto on mahdollista kaikkien viitottujen kommunikaatiotapojen kautta; viittomakielellä, viitotulla puheella sekä yksittäisillä viittomilla. Viitottu kommunikaatio sisältää niin sanottuja ei-manuaalisia osia, jotka ovat viitotun asian määrittäviä rakennepiirteitä, kuten katseen suuntaaminen tai kysyvä ilme. Taktiilikommunikaatiossa kielen ei-manuaaliset osat tulee korvata erilaisilla manuaalisilla ratkaisuilla, kuten halutun suunnan osoittaminen yhdessä tai kysyvän viittoman jättäminen ilmaan vastausta odottamaan. (Kovanen & Lahtinen 2006, 12- 13.)

Taktiilikommunikaatioon kuuluu oleellisesti myös palautejärjestelmä, minkä avulla kuulonäkövammaisen henkilö saa reaaliaikaista palautetta keskustelukumppaniltaan. Tietoa annetaan esimerkiksi viestien ymmärretyksi tulemisesta, läsnäolijoiden reaktioista tai puheenvuorojen vuorottelusta. Esimerkiksi viestin ymmärtämisen merkiksi nyökkäyksen sijaan kumppani voi tehdä kuulonäkövammaisen henkilön kädelle pienen taputuksen, mistä kuulonäkövammaisen henkilö tietää että kumppani on ymmärtänyt viestin ja voi jatkaa keskustelua eteenpäin. Jotta keskustelu voi säilyä aidosti vastavuoroisena, on palautejärjestelmän toimittava hyvin keskustelukumppaneiden välillä. (Kovanen & Lahtinen 2006, 13.)

Taktiilikommunikaatio ei koskaan ole pelkästään yksilön kieli tai tapa kommunikoida, vaan siihen kytkeytyy aina tiiviisti myös elinpiiriin kuuluvat muut ihmiset. Kommunikaation onnistumiseksi myös lähihenkilöiden tulee harjoitella yhteistä kieltä ja heidän on opittava toimimaan muuttuvissa tilanteissa. Mikäli tähän ei ole mahdollisuutta, on taktiilistikommunikoiva vakavassa vaarassa syrjäytyä omasta elinympäristöstään ja menettää toimintamahdollisuutensa. (Kovanen & Lahtinen 2006, 15-16.)

Taktiilikommunikaatio kokonaisuudessaan pitää sisällään useita erilaisia tapoja tukea ja tuottaa kommunikaatiota. Kun kommunikaatio on moniaistista, kaikki aistit toimivat kommunikaatiokanavina tiedon saannissa ja itsensä ilmaisussa (Lahtinen 2008, 27). Taktiilikommunikaation luonne ja muodot määrittävät yksilöllisesti jokaisen kuulonäkövammaisen henkilön kohdalla. Kommunikaatiokyvyn resursseihin ja valmiuksiin vaikuttavat esimerkiksi sekä mahdollisesti olemassa olevat näön- ja kuulonjäänteet, että mahdolliset fyysiset vammat. Taktiilikommunikaation keinoja on paljon, mutta tässä työssä taktiilikommunikaation erilaisia muotoja kuvataan tarkemmin ainoastaan kommunikaatio-dvd:llä käsiteltävien asiakkaan käyttämien ja/tai tarvitsemien taktiilikommunikaation muotojen osalta.

5 Uskallatko koskea mun kieleen -dvd

5.1 Tavoite ja tarkoitus

Kommunikaatio-dvd:n valmistaminen oli tämän opinnäytetyön ydin. Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskuksella syntyi idea kommunikaatio-dvd:n valmistamisesta asiakkaalle, esimerkiksi opinnäytetyönä, ja minuun otettiin yhteyttä.

Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskus sijaitsee Jyväskylässä ja on toiminut vuodesta 1981 lähtien. Kuntoutumiskeskus tarjoaa kuntoutus- ja ohjauspalveluja syntymästään kuulonäkövammaisille henkilöille, lapsille ja nuorille joiden kaksoisaistivamma on etenevä sekä varsinaisten asiakkaiden perheille ja lähiverkostolle. Kuntoutumiskeskus painottaa monialaista asiantuntijuutta, joka on osa kaikkea kuntoutumiskeskuksen toimintaa. (Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskus 2009.)

Alkuperäinen idea dvd:n toteutuksesta oli saada kuvatuksi asiakkaan omia keskustelunavauksia ja tarinoita niiden takana. Silloin dvd:n välityksellä olisi pystytty kuvaamaan tarkemmin asiakkaan kanssa toimiville ihmisille hänen kommunikaatioaloitteita, persoonallisia viittomia ja yleisesti aloitteen tekoa tai kontaktinottoa. Tavoitteena oli toimia tiedonantajana ja rohkaisijana keskustelukumppaneille asiakkaan toimintaympäristössä.

Dvd:n prosessin aikana alkuperäiseen ideaan tuli muutoksia ja dvd:lle päädyttiin kuvaamaan esimerkkejä erilaisista tavoista toteuttaa asiakkaan kommunikaatioon ja toimintaan tarvittavaa taktiillista tukea. Edelleen tärkein tavoite oli pyrkiä tukemaan asiakkaan kommunikaatiokyvyn ja -motivaation säilymistä ja kehittymistä tarjoamalla keinoja asiakkaan kanssa toimiville ihmisille asiakkaan kommunikaation ja toiminnan tukemiseen. Kuulonäkövammaisen henkilö

tarvitsee tukea kommunikaatioonsa, siksi toimivan ympäristön ja taitavan lähiverkoston vaikutus kuulonäkövammaisen henkilön mahdollisuuteen olla aktiivinen osa omassa yhteisössään on ensisijaisen tärkeä.

Uskallatko koskea mun kieleen! -dvd:n tavoite oli tukea asiakasta tukemalla hänen lähiverkostoa löytämään keinoja asiakkaan kommunikaation ja osallisuuden ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

5.2 Konteksti

Tämä kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskuksen asiakas on nimeltään Hanna. Hanna on 31 -vuotias sosiaalinen ja elämäniloinen nainen. Hanna nauttii keskusteluista ja erityisesti muisteluista muiden ihmisten kanssa. Hanna asuu äitinsä kanssa ja käy kaksi kertaa viikossa paikkakunnan toimintakeskuksella. Toimintakeskuksella Hannan kanssa on toiminut puolentoista vuoden ajan viittomakielinen avustaja. Avustaja toimii Hannan kanssa koko toimintakeskuspäivien ajan. Toimintakeskuksella Hannan on todettu olevan hyvin arka ryhtymään itsenäiseen toimintaan tai kontaktin ottoon muihin toimintakeskuksen asiakkaisiin. Toimintakeskuspäivien lisäksi Hannalla on kahdesti viikossa fysioterapiaa. Vapaa-aikoina Hanna ja Hannan äiti nauttivat muun muassa erilaisista matkailuelämyksistä.

Hannan kanssa kommunikoimiseen tottumattomalle Hannan yksilöllinen tapa viittoja tai ottaa kontaktia on usein vaikeaselkoinen. Hanna on kuuroutunut varhaislapsuudessaan ja näkökyky on heikentynyt vähitellen iän myötä liittyen Iktyoosi-ihosairauden etenemiseen. Tutuissa ympäristöissä Hanna tunnistaa henkilöt muutamasta metristä valaistusolosuhteiden ollessa kohdillaan, mutta Hannan toiminnallinen näkö on hyvin herkkä esimerkiksi häikäistymisen suhteen. Mikäli muistista ei ole apua nähdyin prosessointiin, tunnistaminen vaikeutuu huomattavasti. Esimerkiksi liikuttaessa vieraisissa tai muuttuneissa ympäristöissä ja uusien viittomien kohtaamisessa.

Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskuksen asiakassuhteista muodostuu yleensä pitkiä. Myös Hanna on kuntoutumiskeskuksen pitkäaikainen asiakas, eli suurelle osalle kuntoutumiskeskuksen työntekijöistä tuttu jo monien vuosien takaa. Kuntoutumiskeskuksen työntekijöiden lähtökohtainen kommunikaatiomenetelmä asiakkaiden kanssa on taktiilikommunikaatio. Varsinkin pitkäaikaisien asiakkaiden kanssa aito kommunikaatioyhteys lähtee toimimaan nopeasti kuntoutumiskurssin alettua. Kun kommunikaatioyhteys toimii, on mahdollista havainnoida käytössä olevien kommunikaation tukimenetelmien toimivuutta ja mahdollisia muutos- tai kehitystarpeita.

Hanna on kommunikoinut omassa ympäristössään suurimmaksi osaksi eleiden ja ilmaan tehtävien viittomien välityksellä. Hannan sormien asennot vaikeuttavat viittomien oikeamuotoista tuottamista ja usein tästä johtuen Hannan viittomia voi olla hankala ymmärtää. Ihosairauden etenemisestä johtuen myös Hannan näkökyky on jo heikentynyt merkittävästi, jolloin Hannan on useimmiten myös itse hankalaa ja raskasta hahmottaa muiden ilmaan tuottamia viittomia. Hanna tarvitsee paljon taktiillista tukea kommunikaatioonsa auttamaan Hannaa ymmärtämisessä ja oman ilmaisun tuottamisessa. Kommunikaatiota tulee pyrkiä tukemaan mahdollisimman paljon kosketuksen sekä tunto- ja liikeaistien, eli taktiiliväylän kautta tulevalla informaatiolla erityisesti jo heikentyneen näkökyvyn takia. Näkökyvyn heikentymisen on arvioitu jatkuvan, jolloin näönvarainen informaationhankkiminen ja vuorovaikutuksessa oleminen vievät Hannalta suhteettoman paljon energiaa.

Yksi usein vastaantulevista ongelmista kuntoutumisjaksoilla onkin juuri se kuinka kommunikaation taktiilinen tuki saataisiin saatettua asiakkaiden arkipäivään heidän omassa ympäristössään. Jokapäiväinen taktiilituki on suurimmalle osalle kuntoutumiskeskuksen asiakkaista ehto perustoimintakyvyn ja osallisuuden olemassaololle. Jos ihminen tulee toistuvasti väärin ymmärretyksi tai häntä ei ymmärretä ollenkaan, hän yleensä lakkaa jossain vaiheessa edes yrittämästä.

5.3 Videopätkistä kokonaisuudeksi

Kuulonäkövyömmäisten kuntoutumiskeskuselta soitettiin minulle elokuussa 2008 opinnäytetyön merkeissä. Kiinnostuin aiheesta saman tien ja ilmoitin heti olevani mukana. Hannan kuntoutuskurssi, jonka aikana dvd:tä oli tarkoitus työstää, oli kaksiosainen. Kurssin ensimmäinen jakso oli elokuussa 2008 ja toinen jakso ajoittui tammikuulle 2009.

Kävin kuntoutumiskeskusella pian yhteydenoton jälkeen ja aloitimme projektin hahmottelua mielessämme yhdessä kuntoutumiskeskuksen kuurosokeus-kuntouttaja Päivi Järvisen kanssa. Tapasin samalla pikaisesti Hannan ja hänen äitinsä, jotta sain hieman alkuvaikutelmaa henkilöstä, jonka kommunikaatiota alkaisin käsitellä dvd:n muodossa.

Syksyn aikana tapasin vielä pariin kertaan kuurosokeuskuntouttajan ja ohjauvan opettajani kanssa aiheen tiimoilta. Varsinaisen materiaalin kuvauksen suunniteltiin tapahtuvan tammikuun jakson aikana. Syksyn aikana suunnittelin ja hahmottelin materiaalin kuvaamista ja dvd:n tulevaa runkoa.

Työn nimi syntyi mieleeni jo heti projektin alkuvaiheessa. Halusin työlle jollain tapaa mielenkiintoa herättävän nimen, joka ei kuitenkaan avaisi täysin työn sisältöä, vaan kannustaisi ottamaan asiasta selvää. Hannan tarvitsema kommunikaatio perustuu kosketukseen eli taktiilisuuteen. Taktiilisuus kuulostaa vieraalta ja ehkä vaikealta, mutta tämän työn myötä kysymys on uskalluksesta. Uskallatko koskea mun kieleen! –nimi on haaste taktiilisuuden kokeilemiseen ja opettelemiseen kommunikaatio-dvd:n konkreettisten esimerkkien kautta.

Tammikuussa aloitin materiaalin kuvaamisen Hannan kuntoutumisjakson alettua. Materiaalin kuvaaminen tapahtui pääasiassa yhteistyössä kuurosokeus-

kuntouttajan kanssa. Loimme ennalta suunniteltuja tilanteita ja keskusteluaiheita, jotka innostaisivat Hannaa lähtemään keskusteluun mukaan ja tuomaan esiin omia aloitteita. Materiaalia kuvattiin myös tavallisissa arkisissa tilanteissa.

Hannan omia aloitteita ei kuitenkaan saatu esiin videointitilanteissa. Dvd:n alkuperäinen idea jouduttiin ottamaan uudestaan pohdintaan. Keskustelin kuntoutumiskeskuksen kuntoutusohjaaja Johanna Rönkän kanssa ja päädyimme siihen ratkaisuun, että dvd tulisi sisältämään tiiviin katsauksen Hannan kommunikaation taktiillisuuden eri muodoista käytännössä.

Kuntoutumisjakson päätyttyä aloin käydä läpi kuvattua materiaalia ja hahmotella tulevan kommunikaatio-dvd:n rakennetta. Itse kuvaamani materiaalin lisäksi minulla oli käytössäni myös muiden kuntoutumisjaksolla Hannan kanssa työskennelleiden työntekijöiden kuvaamaa materiaalia. Mietimme kuntoutusohjaajan kanssa työn mahdollista rakennetta ja katselimme yhdessä jaksolla kuvattua materiaalia. Sain kuntoutusohjaajalta konsultaatiota materiaalin valintaan ja hän vahvisti ideoitani dvd:n rakenteellisesta puolesta.

Keväällä opettelin dvd:n tekemistä leikkausohjelmalla ja aloin työstää dvd:tä kasaan. Tein dvd:stä koevedoksen, jonka katselimme läpi sekä kuntoutusohjaajan, kuurosokeuskuntouttajan, että ohjaavan opettajani kanssa. Sain muutamia muutos- ja kehitysideoita, joiden pohjalta viimeistelin dvd:n. Uskallatko koskea mun kieleen! valmistui lopulliseen muotoonsa kesän alkuun mennessä ja jäi hautumaan kesän ajaksi. Dvd:n kokonaispituudeksi tuli noin 18 minuuttia.

5.4 Tuloksena Uskallatko koskea mun kieleen –dvd

Uskallatko koskea mun kieleen! -dvd:n alkuun koostin lyhyet informaatoruudut kuulonäkövamman vaikutuksista kommunikaatioon ja taktiisuudesta yleisesti. Informaatoruudut ovat hyvin tiiviitä, koska dvd on tehty Hannan kanssa toimiville ihmisille, jolloin kuulonäkövammaisuus ei ole täysin vieras asia. Dvd:n pääasiallinen tarkoitus oli tuoda konkreettisia esimerkkejä taktiisuudesta, joten itse kuvattu materiaali on dvd:llä pääosassa.

Uskallatko koskea mun kieleen! tarjoaa myös esimerkkejä asioista ja tarinoista, joista Hanna tykkää keskustella. Hannalla on useita sellaisia aiheita joita hän haluaa toistuvasti muistella tai kertoa niistä. Dvd:n esimerkit auttavat kumppania tarvittaessa myös arvaamaan mistä Hanna puhuu jos kumppani ei muuten saa selvää Hannan viestimästä aiheesta. Tärkein tavoite on dvd:n kautta motivoida sekä Hannaa että hänen kanssaan toimivia ihmisiä yrittämään, jotta syntyisi tunne kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta. Hannan tarvitsemaan kommunikaation taktiiliseen tukeen tottumattomalle, voi olla hankalaa mieltää keinoja kommunikaation tukemiseen käytännössä.

Kuvatusta materiaalista valittiin lyhyitä pätkiä erilaisista tilanteista, joissa Hanna toimii ja kommunikoi erilaisten työntekijöiden kanssa. Hannan kommunikaation taktiisuuden osa-alueet jaettiin dvd:lle seitsemään ryhmään:

1. Taktiiliviittominen
2. Taktiiliohjaus
3. Taktiilivahvistaminen
4. Taktiiliosoittaminen
5. Viittomat keholle
6. Suunnat keholle
7. Viittomat ilmaan

1. Taktiiliviittominen

Taktiiliviittomista tuotetaan ja vastaanotetaan monenlaisilla tavoilla riippuen esimerkiksi tottumuksista, henkilöiden resursseista sekä tilannetekijöistä.

Yleensä viittomista tuotetaan kahdella kädellä, mutta vastaanotto voi tapahtua joko yhdellä tai kahdella kädellä. Kahdella kädellä vastaanotettaessa viittojan vauhti ja rytmi muodostuvat luonnostaan rauhallisemmiksi. Ainakin asian ollessa uusi, vaikeaselkoinen tai esimerkiksi erityisen tärkeä, olisi kumppanin ainakin tarjottava keskustelumudoksi kahden käden vastaanottotapaa. (Kovanen & Lahtinen 2006, 25.)

Taktiilikontaktissa vastaanottaja tulkitsee viittomien rakenteen, paikan ja liikkeen. Taktiilikontaktiin hakeuduttaessa on aina huomioitava keskustelijoiden asettautuminen tilaan suhteessa toisiinsa sekä tilanteeseen mahdollisesti vaikuttaviin tekijöihin. (Kovanen & Lahtinen 2006, 39.) Myös ergonomia on syytä huomioida, koska viittomista taktiilisti tuottavalle keskustelu käy helposti fyysisesti kuormittavaksi. Taktiiliviittomisessa viittomista tuottavat, eli kertovat kädet, ovat alimmaisina ja kuuntelevat kädet seuraavat viestiä kertovien käsien päällä.

Hanna ottaa vastaan taktiiliviittomista sekä yhdellä että kahdella kädellä. Kun ympäristö on rauhallinen ja Hannan keskittyminen on hyvä, yhden käden vastaanotto riittää hyvin. Kuitenkin asian ollessa esimerkiksi vieras tai vaikea, on aina viisainta viittoa Hannalle molempien käsien kontaktissa. Kahden käden vastaanotto rauhoittaa usein keskustelun tahtia ja auttaa paremmin keskittymään keskusteluun.

Kuulonäkövammaisen itsensä käyttämä kieli säilyy yleensä aina samana eri kommunikaatiotilanteissa, vaikka vastaanotettavan kielen tukea ja väylää tulee pohtia tilannekohtaisesti (Lahtinen 2006, 189). Hanna itse tuottaa viittomansa ilmaan, joten kumppanin on hyvä kannustaa Hannaa omaan puheenvuoroon irrottamalla käsikontakti esimerkiksi aina yksittäisen asiakokonaisuuden viittomisen jälkeen. Hannan omille pohdinnoille on annettava tilaa ja aikaa, mutta

mikäli Hanna ei halua kommentoida asiaa kumppani voi jatkaa keskustelua tarjoamalla käsiään uudelleen kontaktiin, jottei keskustelun tauoista syntyisi painostavan pitkiä.

2. Taktiiliohjaus

Taktiiliohjausta kutsutaan myös taktiiliosallistumiseksi. Hannan ihosairauden takia, Hannan sormet ovat niin jäykästi koukussa, että se vaikeuttaa jokapäiväistä toimintaa. Kun käsien käyttämisen haasteisiin lisätään vielä kaukoai-
stien puutteiden tuomat haasteet, taktiiliohjaus on Hannan toimintakyvyn kannalta ehdottoman tärkeää. Taktiiliohjauksella tuettuna Hanna kykenee itse olemaan aktiivinen toimija.

Taktiiliohjausta voi toteuttaa esimerkiksi siten, että Hanna osallistuu kumppanin käsikontaktin kautta toimintaan, jota kumppanin kädet varsinaisesti toteuttavat. Taktiiliohjauksen luonne ja määrää vaihtelee riippuen suoritettavasta tehtävästä. Taktiiliohjauksen avulla on hyvä harjoitella myös sellaisia asioita, joita Hannan tulisi itse oppia tekemään. Uudenopettelussa taktiiliohjausta voi toistokertojen myötä vähitellen vähentää ja pyrkiä siirtämään toimijan rooli kokonaan Hannalle itselleen.

3. Taktiilivahvistaminen

Taktiilikommunikaatiossa kielen ei-manuaaliset osat joko jäävät pois tai kuulonäkövammaisen henkilön on vaikeaa ja raskasta havaita niitä. Kielen ei-manuaalisia osia ovat esimerkiksi nyökkäykset, ilmeet, katseen suuntaamiset yms. Kommunikoitaessa kuulonäkövammaisen henkilön kanssa, kielen ei-manuaaliset osiot täytyy korvata manuaalisilla keinoilla, kuten esimerkiksi katseen suuntaamisen voi korvata seuraavan ryhmän taktiiliosoittamisella. (Kovanen & Lahtinen 2006, 12 – 13.)

Jotta keskustelu säilyy sujuvana, on taktiilivahvistaminen erityisen tärkeässä asemassa. Taktiilivahvistamisella sekä kumppani että kuulonäkövammaisen välittää toisilleen reaaliaikaista tietoa viestien ymmärretyksi tulemisesta. Taktii-

livahvistaminen toimii myös esimerkiksi puheenvuorojen vuorottelun vahvistajana. (Kovanen & Lahtinen 2006, 13.) Käytännössä viesti vahvistetaan kumppanille taktiilisti esimerkiksi pienellä taputuksella kämmenselkään tai käsivarteen.

Kun keskustelun molemmat osapuolet antavat palautetta toisilleen keskustelun lomassa, tilanne voi edetä sujuvasti. Palautetta voidaan antaa viittomien väleissä tai asiakokonaisuuksien jälkeen. Kuulonäkövammaisen henkilö voi haluta palautetta myös antamansa palautteen havaituksi tulemisesta. (Kovanen & Lahtinen 2006, 41.)

4. Taktiiliosoittaminen

Osoittamisella on tutkittu olevan tärkeä ja monimuotoinen vaikutus kommunikation kehitykseen. Osoittaminen edellyttää viestintätaitona kaksisuuntaisen viestinnän taitoa ja kognitiivisena taitona syy-seuraus-suhteen ymmärtämistä. Osoittaessaan henkilön täytyy kyetä jakamaan huomion kohde ja yhteinen merkitys toisen ihmisen kanssa. Osoittajan täytyy myös olla tietoinen siitä, että toinen osapuoli lähettää ja vastaanottaa tietoja ja tunteita. (Launonen 2007, 38.)

Tämäkin pieni ja yksinkertainen kommunikaation tukimenetelmä voi vaikuttaa hyvin merkitykseltömältä, mutta kokonaisuuden ja lopputuloksen kannalta saavutettu hyöty on huomattava. Osoittamalla taktiilisti kuulonäkövammaisen on helpompi hahmottaa ympäristöään tai havaita ympäristössään tapahtuvia muutoksia. On tärkeää, että kuulonäkövammaisen voi tuoda myös esiin omia kiinnostuksen kohteitaan ja jakaa niitä kumppaninsa kanssa taktiiliosoittamisen välityksellä pelkän yksisuuntaisen tiedonsaannin sijaan.

Kun ympäristö on esimerkiksi vieras tai siinä tapahtuu muutoksia, on kuulonäkövammaisen henkilön vaikeaa hahmottaa sitä. Kuulonäkövammaisen henkilö itse kykenee tutkimaan ympäristöään kattavasti vain konkreettisesti tutkimalla, mutta siihen on hyvin harvoin oikeasti mahdollisuutta tai aikaa.

Kumppanin tärkeä tehtävä on kuvailla ja kertoa vallitsevasta ympäristöstä. (Lahtinen 2006, 184.)

Ympäristön kuvailu kuuluu olennaisesti kuulonäkövammaisen henkilön kanssa tapahtuneeseen onnistuneeseen kommunikointitilanteeseen. Kuvailulla pyritään tuottamaan tietoa yleisestä, henkilökohtaisesta ja sosiaalisesta ympäristöstä sekä niissä tapahtuvista muutoksista. Se auttaa selkeyttämään ja hahmottamaan asiakokonaisuuksia, jolloin kuulonäkövammaisen henkilön on helpompaa pysyä tilanteen kokonaisuudessa mukana. Kuvailussa kielellistä informaatiota voidaan vahvistaa esimerkiksi osoittamalla tiettyä suuntaa yhdessä. (Lahtinen 2006, 191.)

Taktiiliosoittaminen tapahtuu käsikontaktissa yhdessä osoittamalla. Taktiiliosoittaminen tekee sujuvammaksi myös peruskeskustelua, kun keskustelussa puhutaan esimerkiksi tietystä suunnasta, samassa tilassa olevasta henkilöstä tai esineestä. Taktiiliosoittaminen helpottaa kuulonäkövammaisen henkilön kohteen paikantamista, jolloin ylimääräistä energiaa ei tarvitse käyttää heikkojen aistien varassa hahmottamiseen, vaan energia jää käytettäväksi itse keskusteluun.

5. Viittomat keholle

Hannan Iktyoosi-ihosairaus on edetessään painanut Hannan silmäluomia silmien päälle ja heikentänyt samalla Hannan näkökykyä. Heikolla näöllä esimerkiksi viittomien hahmottaminen ja muun toiminnan seuraaminen käy rasakaaksi. Näön ongelmista kärsivät silmät eivät kestä intensiivistä tai pitkäaikaisesta rasituksesta samalla tavalla kuin terveet silmät (Koskinen 2000, 45).

Hannan kanssa olisi hyvä harjoitella yksittäisiä keholle tehtäviä viittomia, joita Hanna kykenisi tunnistamaan suoraan tunto- ja liikeaistin perusteella. Keholle voidaan tuoda informaatiota myös piirtämällä. Keholle voidaan piirtää esimerkiksi muotoja, tiloja tai asioiden sijainteja. Ihosairauden edetessä Hannan näkökyky on jo heikentynyt huomattavasti ja näön varainen hahmottaminen vaatii

Hannalta paljon energiaa. Kommunikaatiota ja toimintaa tulee tukea mahdollisimman paljon muiden aistiväylien kautta, jotta Hannan kommunikaatio- ja toimintakyky säilyy ja mahdollisesti kehittyy.

6. Suunnat keholle

Keholle tehtäviä suuntia voidaan hyödyntää ihan kaikessa toiminnassa. Suuntia voi olla hankala hahmottaa varsinkin ympäristön ollessa vieras tai valaistuksen ollessa huono. Dvd:llä on kuvattua materiaalia, jossa esimerkiksi esine tippuu lattialle tai se nostetaan lattialta. Kun kumppani lähtee tavoittelemaan esinettä Hannan keholta lähtevällä liikkeellä, Hanna kykenee suuntaamaan huomionsa välittömästi oikeaan suuntaan. Pelkän näön varaisesti esineen paikantaminen kuulonäkövammaiselle henkilölle on usein vaikeaa ja raskasta.

Kuulonäkövammaisen henkilö reagoi kosketukseen kääntymällä kosketuksen suuntaan ja mahdollisesti jo asettamalla kätensä hänelle ominaiseen kommunikaatioasentoon. Kosketuksen perusteella kuulonäkövammaisen pystyy päättämään myös suunnan, josta kumppani häntä lähestyi ja kohdan johon kumppani asettui suhteessa itseensä. Mikäli kumppani vaihtaa paikkaa tai poistuu kesken tilanteen, olisi kuulonäkövammaiselle ilmoitettava siitä keholta alkavan suunnan välityksellä. (Lahtinen 2006, 21.)

7. Viittomat ilmaan

Oikeanlaisissa olosuhteissa Hanna kykenee kommunikoimaan ilmaan tehtyjen viittomien varassa. Tässä tapauksessa viestin vastaanotto on kuitenkin täysin näkökyvyn varassa ja näin ollen raskasta Hannalle. Ensimmäiseksi tilanteessa on varmistettava Hannan katsekontakti, jotta se on olemassa jo ennen viittomisen aloittamista. Ilmaan viitottaessa kumppanin tulee myös kiinnittää erityistä huomiota ympäristön olosuhteisiin, kuten valaistukseen, ympäristön rauhallisuuteen sekä esimerkiksi omaan vaatetukseensa.

On tärkeää että viittovalla kumppanilla on päällään niin sanotut rauhalliset vaatteet. Voimakkaat värit, raidoitus tai kuviot vaatekappaleissa voi tehdä viit-

tomien hahmottamisesta vaikeaa. Hannan kanssa ilmaan viitottaessa kump-panin tulee myös muistaa säilyttää rauhallinen viittomatahti ja viittomat on tehtävä mahdollisimman selkeästi sijoittaen ne mahdollisimman hyvin Hannan näkökenttään. Viittomia voi tuottaa vaikka hieman liioitellun suuresti, jotta niiden hahmottaminen olisi mahdollisimman selkeää.

5.5 Dvd täyttämään tarkoitustaan

Olimme sopineet kesällä kuntoutusohjaajan kanssa dvd:n esittelykäynnin Hannan kotipaikkakunnan toimintakeskukselle syyskuun alkuun. Esittelykäynnillä paikalla olivat Hanna itse sekä hänen avustaja, kaksi toimintakeskusohjaaja ja fysioterapeutti. Katsoimme dvd:n yhdessä läpi ja keskustelimme dvd:n pohjalta.

Vastaanotto oli hyvin myönteinen ja Hannan verkoston paikalla olleet työntekijät kokivat dvd:n tarpeelliseksi. Työntekijät pitivät käytännön esimerkeistä, koska sanoivat kokeneensa taktiillisuuden yleisesti hyvin vaikeaselkoiseksi. Dvd:llä nähdyn perusteella he saivat intoa ja rohkaisua taktiillisuuden tuomiseen omaan toimintaan nähdessään vaikealta kuulostavien sanojen taakse kätkeytyneiden käytännöntekeiden olevan kuitenkin selkeitä ja yksinkertaisia asioita, joita vain täytyy osata huomioida ja käyttää. Taktiillisuus käytännössä on pieniä yksinkertaisia tekoja tai tukitoimia, mutta niiden tuominen kuulonäkövammaisen kommunikaation tueksi tuo valtavan muutokseen kuulonäkövammaisen henkilön kommunikaatiomahdollisuuksiin.

Uskallatko koskea mun kieleen -dvd:tä tullaan käyttämään Hannan verkoston lisäksi myös muissa yhteyksissä. Dvd:tä hyödynnetään opettamisessa ja kouluttamisessa niin Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskuksen kuin Jyväskylän ammattikorkeakoulunkin toimesta. Lisäksi kokonaisuus on tarkoitus julkaista Suomen kuurosokeat ry:n alaisen SIKSI -projektin internet sivustolla.

Dvd:tä toimitettiin yhdet kappaleet Hannan kotiin sekä Hannan toimintakeskuksen käyttöön. Lisäksi dvd:stä tehtiin omat kappaleet Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskuksen koulutuskäyttöön sekä Jyväskylän ammattikorkeakoulun opetuskäyttöön. Dvd on lainattavissa Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjastosta.

6 Lopuksi

Aloittaessani itse työskentelyn kuntoutumiskeskuksella taktiisuus kuulosti vaikealta. Ensimmäinen reaktio oli, että enhän minä voi sellaista osata. Kuntoutumiskeskuksella asiakkaiden kanssa toimitaan aina jonkinasteisen taktiilituen kanssa. Kun taktiisuutta sai nähdä ympärillään, niin ymmärsi ettei se käytännön tekoina olekaan niin vaikeaa. Se on pieniä yksinkertaisia tekoja, eleitä, ohjausta, jotka kokonaisuutena muodostavat keinon kuulonäkövammaisen henkilön aitoon osallisuuteen yhteisössään. Toimiva taktiilituki vaatii kumppanilta paljon harjoitusta ja kokemusta. Oppimisen alkuun on helppo päästä kun saa konkreettisia esimerkkejä siitä kuinka vuorovaikutusta, kommunikaatiota ja toimintaa voidaan tukea.

Uskallatko koskea mun kieleen -dvd:n tekeminen on ollut erittäin opettavainen ja antoisa projekti. Kommunikaation moninaisuus on kiehtova aihe, mistä löytyy aina uutta. Taktiilikommunikaatio aiheena on ollut keskeinen siitä saakka kun olen työskennellyt kuulonäkövammaisten kanssa. Helpointa asiasta on päästä jyvälle näkemällä taktiisuutta käytännössä. Juuri tähän tarpeeseen Uskallatko koskea mun kieleen -dvd:llä on tarkoitus vastata.

Kuulonäkövammaisten kanssa työskennellessä videointia käytetään paljon työvälineenä. Kuulonäkövammaisten asiakkaiden kommunikaatioaloitteet tai viittomat voivat olla hyvin pieniä tai nopeita, jolloin kumppani ei välttämättä huomaa niitä itse tilanteesta. Videoituun tilanteeseen voivat sekä kumppani että kuulonäkövammaisen henkilö palata jälkeinpäin ja tarkastella tapahtunut-

ta. Analysoimalla videoita tilannetta voi jatkossa huomioida ja tarkkailla sekä asiakkaan että kumppanin itsensä käyttäytymistä uudelta pohjalta. Videointi on erittäin hyvä työväline juuri kommunikaatioasioiden pohtimisessa, kun esimerkiksi pohditaan käytössä olevien tukimenetelmien toimivuutta ja kehittämistä.

Kommunikaatiotilanteessa taktiilituki sulautuu toimintaan usein hyvinkin vähäeleisesti. Dvd:n valmistamisen yhteydessä olikin haastavaa yrittää tuoda selkeästi juuri tiettyjä taktiilisuuden osa-alueita esiin. Kun taktiilituki toimii, erilaiset taktiilisuuden muodot vilahtelevat keskustelun tiimellyksessä nopeasti ja niitä voi olla hankala havaita. Dvd:lle valituista eri taktiilisuuden ryhmiä kuvaavista materiaaleista valitsin sellaisia tilanteita, joissa taktiilituki näkyisi mahdollisimman selkeästi ja mahdollisesti hieman erilaisissa yhteyksissä. Pääperiaatteenä oli kuitenkin se, että dvd:n kautta tilanteisiin voi palata aina uudestaan. Halusin kuitenkin, että esimerkit olisivat oikeista kommunikaatiotilanteista, jolloin taktiilisuus näyttäytyy juuri sellaisena, mitä se Hannan kanssa toimittaessa on.

Ensireaktiot Hannan lähiyhteisössä kommunikaatio-dvd:n nähtyään olivat innostuneet. Palautteen mukaan dvd havainnollisti kirjallisesti aiheesta saatua tietoa. Uskallatko koskea mun kieleen! -dvd:n vaikuttavuuteen Hannan yhteisössä tullaan palaamaan Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskuksen kautta Hannan seuraavan kuntoutumiskurssin tullessa ajankohtaiseksi noin parin vuoden sisällä.

Kommunikaatioasiat ovat yksi keskeisimmistä asioista kuulonäkövammaisten kuntoutumiskursseilla. Hannan kohdalla on erityisen tärkeää saada taktiilinen tuki osaksi kaikkea päivittäistä toimintaa näkökyvyn heiketessä. Tästä syystä kommunikaatio-dvd:llä käsiteltyjen esimerkkien vaikuttavuus ja mahdolliset kehittämistarpeet tulevat olemaan keskeisessä asemassa seuraavallakin kuntoutumiskurssilla. Käyttökokemusten perusteella Uskallatko koskea mun kieleen! -dvd:stä saadun palautteen pohjalta on Hannan seuraavalla kuntoutu-

miskurssilla pohdittava myös mahdollisen täydentävän kommunikaatiomateriaalin laatimista.

Muutos on useimmiten aikaa vievä ja mahdollisesti pelottava tai epämieluisa asia. Taktiilikommunikaatioon siirryttäessä kommunikointi tottumuksiin tarvitaan useita pieniä muutoksia. Muutokset arkipäivässä eivät ole kovin suuria kumppanin näkökulmasta, mutta kuulonäkövammaisen näkökulmasta ratkaisevia. Taktiilisuus on kuitenkin mielletävä hyödylliseksi ja tarpeelliseksi, jotta se voi kattavasti siirtyä omaan toimintaan. Helpointa on tuoda uutta toimintamallia käytäntöön, kun koko yhteisö sitoutuu siihen ja näin ollen samalla tukee ja kannustaa jäseniään.

Uskallatko koskea mun kieleen -dvd on mielestäni onnistunut kokonaisuus kuvaamaan Hannan tarvitsemaa taktiilitukea käytännötoimintana. Dvd:stä on tullut positiivista palautetta ja uskon että dvd on toimiva apuväline Hannan lähiverkostolle pääsemään taktiilikommunikaation alkuun.

Taktiilisuus on yleisesti vielä hyvin vieras termi. Taktiiliviittominen tai taktiiliohjaus voivat sanoina kuulostaa vaikeilta tai pelottavilta. Uskallatko koskea mun kieleen -dvd tarjoaa konkreettisia esimerkkejä erilaisista tavoista taktiilisuuden tuomisesta arkipäivään. Tällä opinnäytetyöllä haluan rohkaista ihmisiä kokeilemaan taktiilisuutta myös omassa tavassaan kommunikoida ja toimiessaan kyseisen asiakkaan sekä muiden taktiilisuudesta hyötyvien henkilöiden kanssa.

LÄHTEET:

Aistien merkitys vuorovaikutuksessa. 2009. Viitattu 14.12.2009. Papunet – Sivusto puhevammaisuudesta ja selkokielestä. [Http://www.papunet.net](http://www.papunet.net) Yleiskieliset sivut, Vuorovaikutus, Aistit ja vuorovaikutus. Sivut päivitetty 19.3.2009.

Andersen, K. & Rødbroe, I. 2004. Synnyntäisen kuurosokeuden tunnistaminen. Havainnointitutkimus -Analyysi aistien toiminnasta vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa. Syntymästään kuurosokeiden tutkimuskeskus.

Endresen, Å. 2009. Taktiilituki vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa. Kommunikoinnin luominen syntymästään kuurosokean kanssa -luento. Oulu 7.5.2009. Pohjoismaiden kuurosokeiden henkilöstön koulutuskeskus.

Janssen, M. & Rødbroe, I. 2007. Contact and Social interaction. Communication and Congenital Deafblindness. Uden: Graphiset bv.

Janssen, M. & Rødbroe, I. 2006. Congenital Deafblindness and the core principles of intervent. Communication and Congenital Deafblindness. Uden: Graphiset bv.

Kelan laitospuolitoisen kuntoutuksen standardi. 2008 Versio 15/2008. Kansaneläkelaitos: Terveys- ja toimeentulo-osasto, kuntoutusryhmä.

Korhonen, K & Yli-Kerttula, S. 2008. Kuurosokean kuntoutujan opas. Kuntoutumistyön kehittämisprojekti. Suomen kuurosokeat ry: Julkaisuja C5.

Koskinen, S. 2000. On tärkeää tehdä samaa kuin muutkin. Kuurosokean integroituminen yhteiskuntaan. Helsinki: Stakesin monistamo.

Kovanen, M. & Lahtinen, R. 2006. Kohdataan ja kommunikoidaan. Tietoa taktiiviittomisesta ja sen opettamisesta. Tampere: Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja A5.

Kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskus. 2009. Suomen kuurosokeat ry:n sivusto. Viitattu 22.8.2009. [Http://www.kuurosokeat.fi](http://www.kuurosokeat.fi), kuulonäkövammaisten kuntoutumiskeskus.

Lahtinen, R. 2008. Haptiisit ja hapteemit. Tapaustutkimus kuurosokean henkilön kosketukseen perustuvan kommunikaation kehityksestä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto: Soveltavan kasvatustieteenlaitos. Erityispedagogiikka.

Lahtinen, R. 2006. Kuurosokeille tulkkaus – Haasteellista ja vaihtelevaa. Teoksessa Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Toim. N. Hytönen & T. Rissanen. Diakonia ammattikorkeakoulu: Finn Lectura.

Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus -kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Mesch, J. 2004. Viitotaan yhdessä. Tietoa taktiilista viittomisesta. Tampere: Suomen kuurosokeat ry. Julkaisuja A3.

Nordic definition of Deafblindness 2007. Viitattu 28.6.2009. Pohjoismainen kuurosokeiden henkilöstön koulutuskeskus. [Http://www.nud.dk/fi](http://www.nud.dk/fi), Kuurosokeiden henkilöstön koulutus, Julkaisut, Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä.

Osaava kumppani. 2007. Viitattu 7.9.2009. Papunet – Sivusto puhevammaisuudesta ja selkokielestä. [Http://www.papunet.net](http://www.papunet.net), Yleiskieliset sivut, Vuorovaikutus, Toimiva vuorovaikutus. Sivu päivitetty 18.12.2007.

Raanes, E. 2001. Kuurosokeiden kommunikaatiotilanne. Viitattu 7.9.2009. Pohjoismainen kuurosokeiden henkilöstön koulutuskeskus: Työteksti nro 35.. [Http://www.nud.dk/fi](http://www.nud.dk/fi), Kuurosokeiden henkilöstön koulutus, Julkaisut, Työtekstit.

Rouvinen, R. 2003. Aistit avoinna – elämässä mukana. Matka kuurosokeiden kulttuuriin. Helsinki: Stakesin monistamo.

Rødbroe, I. & Suosalmi, M. 2003. Vuorovaikutus ja kommunikaatio. Teoksessa Aistit väylänä vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. Toim. S. Nurminen & V. Saar. Kuulonhuoltoliitto ry.

Saar, V. 2003. Aistit. Teoksessa Aistit väylänä vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. Toim. S. Nurminen & V. Saar. Kuulonhuoltoliitto ry.

Saarinen, M. 2008. Syntymästään kuulonäkövammaisten kuntoutuksen perusteet. Yksilöllisen kuntoutuslaitosjakson toteutuminen Kuulonäkövammaisten Kuntoutumiskeskuksessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Vaikeavammaisten lääkinällinen kuntoutus. 2009. Kansaneläkelaitos. Viitattu 3.9.2009 www.kela.fi, vammaistuet, kuntoutus.

Vammaisuus 2005. Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys: käsitteitä ja määritelmiä. Sisäasiain ministeriön oikeusyksikön yhdenvertaisuustiimi. Viitattu 24.11.2009 www.yhdenvertaisuus.fi, [yhdenvertaisuus, käsitteitä ja määritelmiä](http://www.yhdenvertaisuus.fi).